
Reconstructing the experiences of adolescents in order to identify Dual identities in virtual and real space

Behjat Shahabi

Ph. D. Student of Communication Science, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.

Ali Jafari

Associate Professor, Department of Communication Sciences, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran (Corresponding Author). E- mail: ali.jafari@iau.ac.ir

Shahnaz Hashemi

Associate Professor, Department of participations and Communications, Educational Research and Planning Organization, Ministry of Education, Tehran, Iran.

Mohammad Soltanifar

Associate Professor, Department of Communication Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

The purpose of the current research was to reconstruct the narratives and experiences of adolescents in order to identify the duality of identity in the virtual and real space. The research method was qualitative and reconstruction type, which was conducted with interview participants. The statistical population of the research was all secondary school students of Ardabil province. The sample size included 16 students who were selected by purposive sampling and based on the principle of theoretical saturation. Semi-structured and in-depth narrative interviews were used to collect data, and for its reliability, the method of re-reading the narratives and re-referring the entire written narrative to some school counselors was used. The data was analyzed based on thematic analysis. The results of reconstructing the narratives of teenagers showed that, real and virtual space has led to the formation of different and sometimes dual identities in teenagers. This identity duality can be seen in religious, family, sexual, national, ethnic and cultural dimensions. The identity of teenagers in the real space was more formed, coherent and real, and in the virtual space, it was relatively mobile, unstable and numerous. An identity which, according to some features, can be called a modern or re-thinking identity. In addition to trying to protect traditional sources of identity in the real world, teenagers showed themselves to be in favor of a global or cosmopolitan identity in cyberspace.

Conflict of interest:

ACCORDING TO THE AUTHORS, THE ARTICLE DID NOT HAVE ANY CONFLICT OF INTEREST.

Key words: *Identity, Dual Identity, Cyberspace, Real Space, Adolescents.*

بازسرای تجارب نوجوانان به منظور شناسایی هویت‌های دوگانه در فضای مجازی و واقعی

بهجت شهابی^۱

علی جعفری^۲

شهناز هاشمی^۳

محمد سلطانی‌فر^۴

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بازسرای روایات و تجارب نوجوانان به منظور شناسایی هویت‌های دوگانه در فضای مجازی و واقعی بود. روش پژوهش کیفی و از نوع بازسرای بود که با مشارکت کنندگان مصاحبه به عمل آمد. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانش‌آموزان مقطع متوسطه استان اردبیل بود. حجم نمونه شامل ۱۶ نفر از دانش‌آموزان بود که به روش نمونه‌گیری هدف‌مند و بر اساس اصل اشباع نظری انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختار یافته و عمیق و برای اطمینان‌پذیری آن از روش بازخوانی مجدد روایت‌ها و ارجاع مجدد کل روایت مکتوب به برخی از مشاوران مدارس استفاده شد. داده‌ها بر اساس تحلیل مضمون، تجزیه و تحلیل شد. نتایج بازسرای روایت‌های نوجوانان نشان داد که فضای واقعی و مجازی منجر به شکل‌گیری هویت‌های متفاوت و بعضاً دوگانه در نوجوانان شده است. این دوگانگی هویتی در ابعاد دینی، خانوادگی، جنسی، ملی، قومی و فرهنگی قابل مشاهده است. هویت نوجوانان در فضای واقعی شکل یافته‌تر، منسجم‌تر و واقعی‌تر و در فضای مجازی به نسبت سیار، ناپایدار و متکثر بود. هویتی که با توجه به برخی ویژگی‌ها، می‌توان آن را هویت مدرن یا بازاندیشانه نامید. نوجوانان در کنار این که در جهان واقعی سعی در پاسداشت منابع سنتی هویت داشتند در فضای مجازی خود را طرفدار هویت جهانی یا جهان وطنی نشان می‌دادند.

واژگان کلیدی: هویت، هویت دوگانه، فضای مجازی، فضای واقعی، نوجوانان.

۱. دانشجوی دکتری علوم ارتباطات، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

۲. دانشیار گروه علوم ارتباطات، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول).

E-mail: ali.jafari@iau.ac.ir

۳. دانشیار گروه مشارکت‌ها و ارتباطات، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ایران.

۴. دانشیار گروه علوم ارتباطات، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسأله

امروزه نظریه‌پردازان و سیاست‌مداران، جهان آینده را با تعبیری مختلف معرفی می‌کنند. با هر تعریفی از آن، جهان امروز مجموعه‌ای در حال به هم پیوستن، در هم تنیده و چندوجهی است و بدون تردید یکی از تحولات اساسی در زمینه فرهنگی و اجتماعی، کارکردهای منابع هویت‌ساز خواهد بود. دگرگونی این منابع با تحولات مکان، فضا، زمان، فرهنگ و جامعه هویت‌های مالوف را به چالش کشانده است (۱۲).

منابع شکل دهنده هویت در جوامع گذشته از قبل مشخص بود و هویت افراد بیشتر جنبه انتسابی داشت و این امر باعث می‌شد که افراد یک جامعه از لحاظ هویت‌یابی چندان دستخوش تغییر و دگرگونی نشوند. در واقع در گذشته مکان نقش کلیدی در خلق هویت اجتماعی افراد داشت؛ چرا که افراد در محیط‌های کوچک و بسته زندگی می‌کردند و هویت اجتماعی آن‌ها با ارتباط رو در رو با اطرافیان در یک محیط ثابت شکل می‌گرفت. افراد کمتر با دنیای خارج در ارتباط داشتند و سنت‌های بومی - محلی بخش اعظم هویت آن‌ها را شکل می‌داد. اما در پی ظهور فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، نقش مکان در شکل‌دهی به هویت بسیار کمرنگ شد؛ زیرا رسانه‌ها و فناوری‌های نوین ارتباطی می‌توانند فرد را از مکان خود او جدا کنند و به جهان پیوند بزنند. با عبارت دیگر، هویت و فرهنگ امروز تحت تأثیر رسانه‌های جدید از محتوای زمانی و مکانی فارغ گشته و از نظر زمانی و مکانی بی‌ریشه شده است و این ویژگی اساسی دوران جدید است (۱۵). در نتیجه افراد با منابع هویت‌یابی متکثری روبرو هستند و هویت‌یابی شکلی غیرمحلی و جهانی پیدا کرده است. بر این اساس، به نظر می‌رسد در عصر جدید یکی از ابزارهایی که از طریق جامعه‌پذیری می‌تواند بر هویت فردی و اجتماعی فرد تأثیر گذارد رسانه‌ها هستند. رسانه‌ها به عنوان فراهم کننده چارچوب‌های تجربه برای مخاطب، نگرش‌های کلی فرهنگی برای تفسیر اطلاعات توسط افراد جامعه در جوامع امروزی ایجاد می‌کنند. رسانه‌ها شیوه‌هایی را که افراد؛ زندگی اجتماعی را تفسیر کرده و نسبت به آن واکنش نشان می‌دهند را با کمک نظم دادن به تجربه ما از زندگی اجتماعی، قالب‌ریزی می‌کنند (۹). گیدنز بر نقش فرد در تشکیل هویت تأکید کرده و هویت را آگاهی فرد نسبت به «خودش» می‌داند. برداشتی که گیدنز از هویت دارد به برداشت کان از هویت نزدیک است. در این برداشت از هویت هم ابعاد اجتماعی و هم ابعاد فردی لحاظ شده اما بر بعد فردی و نقشی که خود فرد در دنیای مدرن در شکل‌گیری و بازسازی هویت دارد و بر جنبه پویا و متغیر هویت تأکید بیشتری شده است. گیدنز جنبه‌های روان‌شناختی و چالش‌های هویتی را در دوران جدید مورد توجه و تحلیل قرار داده است و بازاندیشی در هویت را که در پرتو معیارها و ارزش‌های جدیدی که دائماً هم در حال تغییر است، صورت می‌گیرد ویژگی دوران جدید و نتیجه گسترش فن‌آوری‌های اطلاعاتی، ارتباطاتی و جهانی شدن اقتصادی و فرهنگی می‌داند (۸).

اما رسانه‌ها همان‌گونه که می‌توانند هویت‌ساز باشد می‌توانند هویت‌سوز نیز باشند و همان‌گونه که می‌توانند تدبیر کننده بحران باشند می‌توانند تولید کننده بحران نیز باشند. در این راستا، استدلال می‌شود

که فضای مجازی، مخصوصاً شبکه‌های اجتماعی مجازی، به شیوه‌ای متفاوت با رسانه‌های دوران صنعتی شدن عمل می‌کنند. رسانه‌ها در فضای مجازی، برخلاف رسانه‌های سنتی، عمدتاً پارادایمی را ایجاد کرده‌اند که مخاطبان با دو جهان واقعی و مجازی روبرو شده‌اند. در این پارادایم تأکید اصلی بر وجود یک جریان جهانی شدن مجازی در کنار جریان جهانی شدن در جهان واقعی است. جهان اول با ویژگی‌های جغرافیامند بودن، حفظ کردن نظام سیاسی مبتنی بر دولت-ملت، طبیعی و صنعتی و محسوس بودن و احساس قدمت داشتن با جهان مجازی متمایز می‌شود. اما جهان مجازی بی‌مکان، فرازمان، صنعتی محض و بی‌اعتنا به محدودیت‌های دولت-ملت‌هاست (در مقابل فضای واقعی ملتزم به محدودیت‌های دولت-ملت‌هاست). فرد در جهان مجازی از جا کنده می‌شود و اضطراب‌های وی افزایش پیدا می‌کند. در عین حال، همزمان با افزایش میزان تفاوت‌ها در اثر رشد استفاده عمومی از اینترنت، جهان‌بینی‌های افراد واگراتر می‌شود (۷). اینترنت دارای قابلیت است که به واسطه آن افراد می‌توانند خودهای جدیدی را در دنیا‌های جدید بسازند. این امور ممکن است در دنیای مادی اصلاً وجود خارجی نداشته باشند یا فرد به زعم خودش قادر به دست‌یابی به آن نباشد. این‌ها استفاده از فضای مجازی را برای کاربران جذاب‌تر می‌کند. بدین ترتیب، جهان مجازی به مکانی برای معرفی و نمایش شخصیت فرد تبدیل می‌شود. البته قضیه به همین جا ختم نمی‌شود؛ زیرا امکان دارد که تصویر ارائه شده از سوی یک فرد بر روی وب، توسط دیگران به صورت‌هایی غیر از شکل مورد نظر وی تفسیر شود (۱۶).

رسانه‌های اجتماعی به سرعت در حال رشد بوده و به عناصر اساسی زندگی بسیاری از مردم تبدیل شده‌اند. در همین حال، رسانه‌های اجتماعی نیز به منبع فریب هویت تبدیل شده‌اند. بسیاری از موارد فریب هویت رسانه‌های اجتماعی در چند سال گذشته رخ داده است (۱). رسانه‌های اجتماعی در فضای مجازی، به میلیاردها نفر اجازه می‌دهد بدون هیچ گونه سانسوری، افکار، دوست داشتن‌ها و دوست نداشتن‌های خود را به اشتراک بگذارند. با این وجود این فضا همواره دارای هویت‌های کاذب است و سرعت تغییر این هویت‌های فریبنده بسیار بالا است (۱۸). به طور کلی، رشد چشمگیر فن‌آوری ارتباطی و اطلاعاتی بر تغییر هویت‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جهان تأثیرهای گسترده‌ای داشته است و بیشتر از این تحولات تأثیر می‌پذیرد. فن‌آوری‌های ارتباطی با سرعت، سهولت و گستردگی روز افزون رهاوردها، رهیافته‌ها، رمزا و نشانه‌های هویتی متفاوت را در سراسر جهان منتشر می‌سازند. این رمزا وقتی که در متن یک جامعه دیگرگشوده می‌شوند، غالباً آشفتگی و بحران در هویت اقوام و ملل را به همراه دارند. روشن است که در چنین فرایندی پرسش از آینده جامعه و جهان و معنای «هویت» در دنیای ارتباطات مسأله‌ای جدی و حیاتی است. به راستی چگونه می‌توان هویت نسل‌هایی را که در معرض ارتباطات گوناگون و تحولات گسترده هستند تعریف کرد و نقش رسانه‌های نوین بالاصح اینترنت در روند این دگرگونی تا چه حد است؟ در این راستا بحث هویت در میان قشر نوجوان به مثابه

نقطه کانونی مسئله هویت، از اهمیت شایانی برخوردار است. نوجوان به خاطر گستره شبکه روابط و تماس به نسبت وسیع‌شان با وسایل ارتباط جمعی و افراد دارای هویت‌های مختلف، بیشتر با مسائل و تنش‌های ناشی از هویت سنتی و مدرن و چالش‌های ناشی از جامعه اطلاعاتی درگیر هستند. بنابراین نوجوان در مرکز فرآیند تمایز و تشابه هویتی قرار دارند. علاوه بر آن، از یک سو فضای مجازی و سایر متعلقات آن که عمده‌تاً موافق تغییر و تحول ویژگی‌های هویتی است، نوجوانان را با ویژگی‌های هویتی جدیدی آشنا می‌کند و از سوی دیگر بدنه فرهنگی جامعه بزرگ‌تر معمولاً انتظار این‌همانی با فرهنگ سنتی و عناصر هویتی موجود را از آن‌ها می‌طلبد. این وضعیت نامتعادل نه تنها منازعاتی هویتی می‌آفریند، بلکه در بیشتر اوقات به هویت‌هایی ترکیبی و دورگه منتهی می‌شود که با هویت مورد انتظار جامعه نیز متفاوت است. به عبارتی بهتر، چندگانه شدن زیست‌جهان‌ها (به قول برگر)، تأثیرات رسانه‌ای مدرنیته (گیدنز) و از دست رفتن ایمان به قطعیت و جاودانگی امور (به قول نظریه‌های گفتمانی یا پست-مدرنیستی) موجبات ترکیب‌های خاص هویتی نوجوانان را فراهم می‌آورد. در این موقعیت هویتی پیوندی، عناصر مختلفی از گفتمان‌های مختلف سنت (مانند مذهب و خانواده)، و مدرنیته (مانند ملی‌گرایی) دیده می‌شود که موجب تفاوت هویتی قابل توجه نوجوانان با بدنه اصلی جامعه می‌شود.

بنا بر ملاحظات نظری و با این پیشفرض که فضای مجازی باعث تغییر در بنیان‌های هویتی می‌شود، در مقاله به این سوال پاسخ داده می‌شود که هویت نوجوانان در فضای واقعی - مجازی چگونه است؟ برای پاسخ به این سؤال اساسی باید دید که روایت‌های خودزیست نگارانه نوجوانان در فضای واقعی و مجازی چگونه است که با بازسازی این روایت‌ها و تحلیل کیفی آن به این سوال پاسخ داده می‌شود.

پیشینه تحقیق

در جدول (۱) خلاصه‌ای از نتایج برخی از مطالعات حوزه هویت و فضای مجازی آورده شده است.

جدول شماره (۱): خلاصه مطالعات حوزه هویت و فضای مجازی

محقق/ محققان	عنوان	یافته‌ها
معمار و همکاران (۱۱)	شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران)	فضای مجازی نوعی از بحران هویت را به وجود آورده و این بحران هویت در زمینه‌های فردی ناهمگونی‌های هویتی را سبب شده و به نحوی تعادل اجتماعی را متأثر کرده است
قاسمی و همکاران (۶)	رابطه استفاده از شبکه اجتماعی فیسبوک با هویت جنسیتی دانشجویان دانشگاه اصفهان	هویت جنسیتی کاربران، تحت تأثیر عضویت در فیس بوک قرار دارد.
پروجردی و صدیق (۲)	تأثیر فضای مجازی بر هویت ملی و قومی در ایران	تأیید تأثیر مثبت فضای مجازی بر هویت قومی
رهبرقاسی و همکاران (۱۴)	رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و دگرگونی هویت‌های جمعی (با تأکید بر هویت دینی، ملی و مدرن) شهروندان شهر اصفهان	برخی مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی تأثیر منفی و معناداری بر هویت دینی و ملی داشتند.

رهبر مهرپو و همکاران (۱۳)	تبیین رابطه شبکه اجتماعی مجازی اینستاگرام و بازتعریف هویت جنسیتی زنان	میان مدت زمان عضویت در اینستاگرام، میزان استفاده از اینستاگرام و در نهایت، انگیزه و هدف استفاده از شبکه مذکور و باز تعریف هویت جنسیتی، رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد.
جمفری (۱۰)	رابطه استفاده از شبکه های اجتماعی با ابعاد هویتی شهروندان شهر اردبیل	بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و ابعاد هویتی شهروندان رابطه منفی معنی داری وجود دارد.
فخار و همکاران (۵)	جهانی شدن و تاثیر آن بر هویت ملی در جمهوری اسلامی ایران	دانشجویان در عین همبستگی و علاقه‌مندی به عناصر هویت ملی خود، هم‌چون تاریخ، فرهنگ، زبان فارسی و آداب و سنن ایرانی تعامل با جهانی شدن و بهره‌گیری از عناصر مطلوب و ارزش‌مند آن را موجب تقویت هویت ملی می‌دانند.
استورتس ^۱ و همکاران (۱۶)	نگرش‌های متفاوت جوانان ترنس و جنسیتی نسبت به مداخلات سلامت روان دیجیتال مبتنی بر بازی: یک بررسی کیفی	استفاده بیش از حد از بازی‌های خشن در فضای مجازی توسط دختران آن‌ها را دچار دوگانگی هویت جنسی نموده و حس پسرانه در آن‌ها ایجاد می‌شود.
براون ^۲ و همکاران (۳)	تضاد هویتی وابسته به عشق شهوانی در زنان و مردان در یک نمونه اینترنتی	زنان و مردان در اینترنت با دوگانگی هویتی جنسی مواجه هستند.
باس ^۳ و همکاران (۴)	مدیریت هویت تراجنسیتی در پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی	رسانه‌های اجتماعی به کاربران تراجنسیتی کمک می‌کند تا در رسانه‌های اجتماعی دنیایی را می‌سازند که نیازهای اجتماعی و خودنمایی آن‌ها را برآورده می‌کند.

از برآیند مطالعات انجام شده مشخص می‌شود در زمینه فضای مجازی و هویت، بیشتر از روش‌های همبستگی استفاده شده و در بیشتر مطالعات ابعاد محدودی از هویت در نظر گرفته شده است اما از آن جایی که هویت پدیده‌ای چندوجهی و پیچیده است، به نظر می‌رسد تکیه صرف بر یافته‌های پژوهش‌های فوق تبیین جامعی از تأثیر فضای مجازی بر هویت و دوگانگی هویتی ارائه نمی‌دهد. لذا واکاوی تصورات و تجارب واقعی نوجوانان از هویت در فضای واقعی - مجازی می‌تواند دید وسیع‌تری نسبت به موضوع ایجاد کند. اهمیت این رشته از مطالعات روایتی در این است که از همه ایده‌های نظری درباره سرشت انسانی به گونه‌ای که زیست شده است، استفاده می‌کند تا به تبیین تجربه زیسته بپردازد.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کیفی است و به علت تمرکز بر تجربه‌ها در قالب پژوهش‌های کیفی از نوع پژوهش بازسرایی انجام گرفت. در رویکرد بازسرایی، محقق روایت‌های مشارکت‌کنندگان را تحلیل و سپس آن‌ها را در قالب یک چارچوب معنادار از نو حکایت می‌کند. فرایند بازسازماندهی داستان‌ها در قالب نوعی چارچوب کلی گزارش شده است.

¹. Strauss

². Brown

³. Buss

جامعه و ابزار

جامعه آماری این تحقیق مشتمل بر تمامی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوره دوم (دخترانه و پسرانه) استان اردبیل بود. روش نمونه‌گیری در بخش کیفی پژوهش، نمونه‌گیری در دسترس از بین جامعه آماری بود. لذا مشارکت کنندگان در این پژوهش، به روش نمونه‌گیری هدفمند ملاک‌محور انتخاب شدند که حاکی از انتخاب محل‌ها یا افرادی است که پژوهشگر می‌تواند به راحتی به آن‌ها دست یافته و به آسانی داده‌ها را گردآوری نماید. نمونه‌گیری و مصاحبه تا زمانی ادامه پیدا خواهد کرد که فرایند تجزیه و تحلیل و اکتشاف به اشباع نظری برسد. چرا که بر اساس منطق نمونه‌گیری نظری در پی ظهور مفاهیم در خلال تحلیل بوده‌ایم. علاوه بر این، در تمام مراحل مطالعه بخش کیفی، حساسیت نظری در پی توجه به مفاهیم حساس راهنمای ما بوده است. معیار قضاوت در مورد زمان متوقف کردن نمونه‌برداری، کفایت نظری مقوله‌های پژوهش است. در این روش نمونه‌گیری که خاص تحقیقات کیفی است، تعداد افراد مورد مصاحبه، به عبارت دیگر، حجم نمونه به اشباع نظری سوالات مورد بررسی بستگی دارد. به این ترتیب که هر گاه محقق به این نتیجه برسد که پاسخ‌های داده شده و یا مصاحبه‌های انجام شده با افراد مطلع به اندازه‌ای به همدیگر شباهت دارند که منجر به تکراری شدن پاسخ‌ها و یا مصاحبه‌ها شده و داده‌های جدیدی در آن‌ها وجود ندارد، تعداد مصاحبه‌ها را کافی دانسته و دست از مصاحبه می‌کشد. بنابراین در این پژوهش، به منظور استخراج کدها با استفاده از روش نمونه‌گیری نظری تا رسیدن به اشباع نظری، مصاحبه که بعد از انجام مصاحبه به ۱۶ نفر به اشباع نظری رسید. انجام مصاحبه با هماهنگی‌های قبلی و تعیین وقت و زمان مصاحبه با مشارکت کنندگان و در محیطی آرام انجام شد. به دلیل محدودیت‌های به وجود آمده از بیماری کرونا اکثر مصاحبه‌ها به صورت تلفنی و یا تصویری در بستر شبکه‌های اجتماعی و برخی نیز به صورت حضوری انجام شد. قبل از مصاحبه، اهداف و سوالات پژوهش در اختیار مصاحبه شونده‌گان قرار داده شد که هر مصاحبه حدود ۳۰ تا ۶۰ دقیقه طول کشید. برای گردآوری اطلاعات مصاحبه روایتی به صورت هدفمند (به جهت اهداف و پرسش‌های پژوهش) برای تحلیل انتخاب شدند که مانند هر پژوهش کیفی هر سه جنبه تحلیل، یعنی؛ "توصیف، تحلیل و تفسیر" به کار گرفته شد. مصاحبه عمیق و نیمه ساختار یافته بود که بدون هدایت و راهنمایی بحث به مصاحبه شونده کمک می‌شد به توصیف تجارب خود از چگونگی شکل‌گیری و قوام هویت‌های واقعی - مجازی پردازد.

روایی و پایایی ابزار

آیزنر (۱۹۹۱)، به جای استفاده از اصطلاح اعتباریابی از اطمینان‌پذیری پژوهش‌های کیفی سخن می‌گوید و استانداردهایی همانند تأیید ساختاری، اعتباریابی اجماعی، و کفایت ارجاعی را برای این امر پیشنهاد کرده است. در این بررسی روایت‌های هدفمند که نیاز به تأمل بیشتری را داشته؛ دوباره بازخوانی شدند. هم‌چنین، علاوه بر هدفمندی نمونه‌گیری، همه‌جانبه‌نگری در مآخذ متفاوت داده، نگارش تفصیلی

و توصیف پرمایه و ارجاع مجدد کل روایت مکتوب به مشاوران در مدارس متوسطه دوم به لحاظ کنترل یافته‌های حاصل از روایت‌های نوجوانان، نشان از کیفیت لازم این پژوهش بوده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شد.

یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش، هویت مجازی و واقعی نوجوانان از جنبه‌ها و زوایای گوناگونی در قالب مضامین اصلی و مضامین فرعی متعدد مورد توجه قرار گرفت که در زیر به شرح آن پرداخته شده است.

بر مبنای کدگذاری، تعداد ۲۷۴ کد اولیه در ۱۸ مضمون فرعی و ۶ مضمون اصلی طبقه‌بندی شدند که در ابتدا بسیاری از کدهای اولیه به جهت مشابهت با همدیگر ادغام شدند و برخی از کدها نیز به جهت تعداد فراوانی کمتر از تحلیل حذف و خارج شدند.

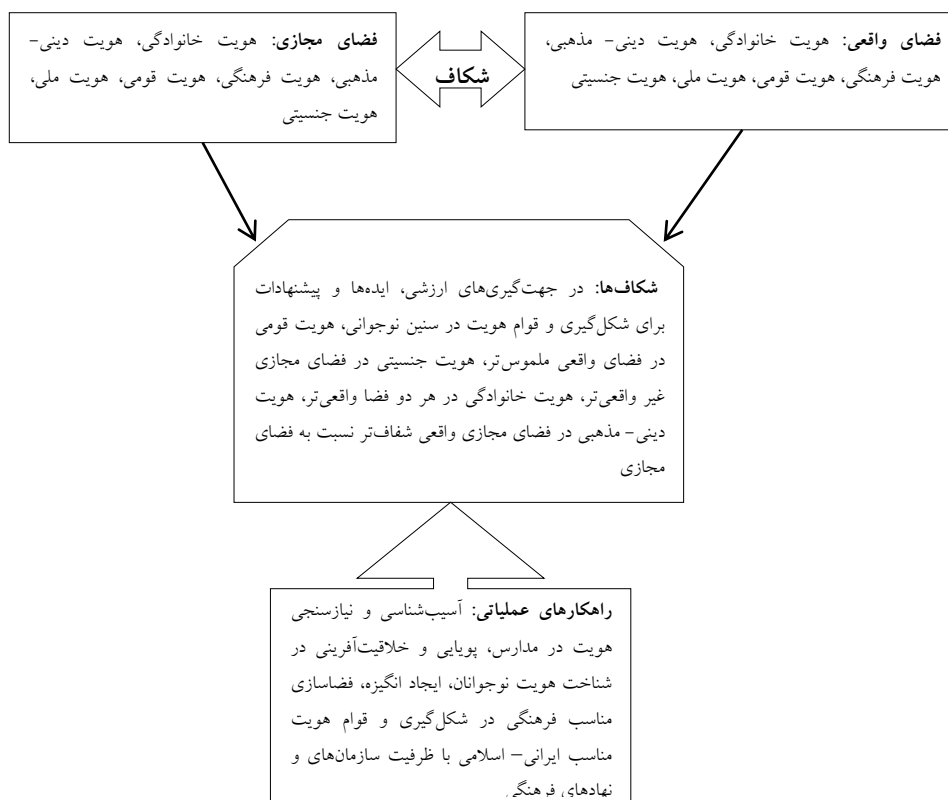
جدول شماره (۲): کدگذاری اولیه و مضامین اصلی و فرعی

ردیف	کدهای اولیه	فراوانی	مضامین فرعی	مضمون اصلی
۱	دلبستگی به افکار و عقاید خانواده و شخصیت خانوادگی در فضای واقعی زندگی (م ۱، م ۵، م ۶، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹)؛ به اشتراک‌گذاری مناسبات و خاطرات خانوادگی خود (م ۴، م ۶، م ۷ و م ۱۱)؛ عشق و احساس واقعی و قلبی به خانواده (م ۳، م ۶، م ۷ و م ۱۱)؛ مشکل در اعتماد به من در خانواده در استفاده از فضای مجازی (م ۱، م ۴، م ۶، م ۷ و م ۱۱)	۲۱	دلبستگی خانوادگی	۹ خانواده و مذهبی
	استفاده از عکس‌های خانوادگی در پروفایل‌های مجازی (م ۱، م ۴ و م ۱۱)؛ راه‌اندازی گروه خانوادگی در فضای مجازی و واقعی (م ۱، م ۴ و م ۱۱)؛ مخفی نگه داشتن اصالت خانوادگی در فضای مجازی (م ۱، م ۴، م ۶، م ۸، م ۱۱ و م ۱۶)	۱۲	تعلق خاطر به خانواده	
	خانواده‌ام تکیه‌گاه اصلی زندگی‌ام هست (م ۳، م ۵، م ۶، م ۱۰، م ۱۱ و م ۱۳)؛ عدم داشتن دلهره در فضای مجازی به جهت تعهد به خانواده (م ۳، م ۵، م ۶ و م ۱۱)	۱۰	تعهد به خانواده	
۴	احساس تنفر از کانال‌ها و گروه‌های ضد دینی (م ۱، م ۲، م ۵، م ۸، م ۱۲، م ۱۴)؛ مسلمان واقعی بودن به عنوان یک باور معنوی (م ۲، م ۵، م ۶، م ۷، م ۱۰، م ۱۲ و م ۱۴)؛ توجه به برنامه‌های خودجوش یا حس عضویت در جامعه اسلامی (م ۳، م ۵، م ۷، م ۹ و م ۱۵)	۱۸	باورهای معنوی	۱۰ دین - مذهبی
	آگاهی از احکام و واجبات دینی (م ۱، م ۴، م ۵، م ۶، م ۹)؛ برقراری ارتباط دینی (م ۶، م ۷، م ۸ و م ۹)؛ توجه به برنامه‌های مذهبی در فضای مجازی (م ۷، م ۸ و م ۱۱)؛ اشتراک‌گذاری مراسمات مذهبی و دینی (م ۲، م ۴، م ۷ و م ۸)	۱۶	ارتباط دینی و مذهبی	
۵	علاقه‌مندی و پای‌بندی به ارزش‌های دینی (م ۲، م ۳ و م ۱۱)؛ احساس تعلق خاطر نسبت به مسلمانان جهان در فضاهای مجازی (م ۳، م ۶، م ۹،			

	۲۰	پای‌بندی به ارزش‌های دینی	۶	م ۱۰ و م ۱۱؛ پای‌بندی به انجام تکالیف دینی در فضای واقعی (م ۳، م ۶، م ۹، م ۱۳، م ۱۶)، تمایل به رعایت تمام دستورات دین اسلام در فضای واقعی و مجازی (م ۲، م ۳، م ۵، م ۸، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۶)
	۱۹	آداب و رسوم	۷	احترام به آداب و رسوم جامعه خود (م ۱، م ۲، م ۳، م ۸، م ۱۰، م ۱۴، م ۱۶)؛ علاقه به شرکت در مراسم و مناسبت‌های فرهنگی جامعه (م ۵، م ۶، م ۷، م ۱۰، م ۱۳، م ۱۶)؛ عدم توجه به آداب و رسوم کشورهای غربی در فضای مجازی (م ۴، م ۶، م ۸، م ۱۰، م ۱۲ و م ۱۵)
بازرسی	۱۸	ارزش‌های فرهنگی	۸	پاسداری از زبان و فرهنگ ملی (م ۱، م ۴، م ۵، م ۶، م ۱۱، م ۱۳، م ۱۶)؛ آگاهی از فرهنگ و ارزش‌های جامعه (م ۴، م ۷، م ۱۰، م ۱۲، م ۱۵، م ۱۶)؛ علاقه‌مندی به ارزش‌های فرهنگی جامعه مختلف (م ۲، م ۸، م ۱۰، م ۱۲، م ۱۵)
	۹	باورهای فرهنگی	۹	باور و وفاداری به فرهنگ جامعه (م ۲، م ۳، م ۸، م ۱۰ و م ۱۴)؛ ترجیح دادن بافت فرهنگی جامعه خویش در صورت رفتن به کشورهای دیگر (م ۵، م ۸، م ۱۱ و م ۱۵)
	۲۵	تفاخر قومی	۱۰	افتخار به قومیت خویش در فضاهای واقعی و مجازی (م ۱، م ۲، م ۵، م ۷، م ۸، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۳، م ۱۵، م ۱۶)؛ احساس تعلق و عضویت در قومیت خویش (م ۵، م ۶، م ۷، م ۱۱، م ۱۳، م ۱۵، م ۱۶)؛ افتخار به زبان و فرهنگ قومی خویش (م ۳، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۱۰، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۶)
بازرسی	۱۴	تعصبات قومیتی	۱۱	واکنش به توهین‌های قومی در فضای مجازی و واقعی (م ۱، م ۴، م ۵، م ۶، م ۹)؛ ارتباط فرهنگی با منطقه محل تولد (م ۶، م ۷، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۵، م ۱۶)؛ تحقیق، بررسی‌های قومی در فضاهای مجازی (م ۷، م ۸ و م ۱۱)
	۱۱	ویژگی‌های قومی	۱۲	آگاهی کامل از فرهنگ و آداب و رسوم قومیت خود در فضاهای مجازی (م ۴، م ۵، م ۸، م ۹، م ۱۰ و م ۱۱)؛ شرکت نمودن در مراسمات قومی و قبیله‌ای (م ۳، م ۶، م ۹، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۶)
	۱۳	منافع ملی	۱۳	دفاع از وطن به خاطر منافع ملی (م ۱، م ۲ و م ۳)؛ پای‌بندی به قوانین و مقررات کشور (م ۵، م ۶، م ۷، م ۱۰ و م ۱۱)؛ احترام به پرچم ایران (م ۳، م ۵، م ۸، م ۱۰ و م ۱۴)
بازرسی	۱۵	زبان و فرهنگ ملی	۱۴	احترام به زبان ملی و حس افتخار به فرهنگ ایرانی (م ۱، م ۴، م ۵، م ۶، م ۹)؛ دوست داشتن زبان ملی و فرهنگ ایرانی (م ۱، م ۴، م ۸ و م ۱۰)؛ دوست داشتن ایرانیان (م ۱، م ۴، م ۵، م ۶، م ۹ و م ۱۲)
	۱۷	همبستگی سرزمینی	۱۵	دوست داشتن سرزمین (م ۴، م ۵، م ۱۲، م ۱۴، م ۱۶)؛ افتخار قائل شدن به سرزمین (م ۳، م ۶، م ۹، م ۱۱، م ۱۳، م ۱۶)؛ احساس آرامش و آسایش در سرزمین ایران (م ۴، م ۶، م ۱۰، م ۱۲، م ۱۴، م ۱۵)
	۱۷	حسن زن یا مرد بودن	۱۶	نقش جنس مخالف را بازی کردن (م ۱، م ۲، م ۳، م ۷، م ۱۲، م ۱۵)؛ تمایل به داشتن اندام‌های جنسی مخالف (م ۵، م ۶، م ۷، م ۱۰ و م ۱۱)؛ عدم علاقه‌مندی به داشتن اندام جنسی مخالف (م ۳، م ۷، م ۹، م ۱۰، م ۱۳ و م ۱۶)
بازرسی	۱۲	ویژگی جنسیتی	۱۷	احساس سردرگمی در پذیرش ویژگی‌های جنسیتی (م ۱، م ۴، م ۵، م ۶، م ۹)؛ وظایف جنسیتی از قبول نداشتن (م ۳، م ۸، م ۱۰ و م ۱۳)؛ توجه به

انگیزه های شخصی در قبول ویژگی های جنسیتی (م ۷، ۸ و م ۱۱)	۷	نقش های اکتسابی	۶
تمایل به نقش های جنسیتی فردی (م ۲، ۳ و م ۱۱)؛ قبول نمودن نقش جنسیتی آموخته شده از طرف بزرگسالان (م ۳، ۶، ۹ و م ۱۱)	۱۸	۲۷۴	۱۸
مجموع	۱۸		

شکل شماره (۱): الگوی مفهومی مستخرج از کدگذاری (مضامین فرعی)

بازسرای روایت‌های شرکت‌کنندگان

همه ما شاهد آن هستیم که نقاط آسیب‌پذیر هویت در ایران چقدر حساس گزارش شده است. همه ما امروزه شاهد گسست فرهنگی، تضاد نسل‌ها، تحولات فزاینده، فنآوری ماهواره‌ای، مهاجرت وسیع در شهرهای بزرگ هستیم. سیر تحولات پس از انقلاب اسلامی به گونه‌ای است که برای نوجوانان امروز، یا به تعبیری نسل سوم و چهارم انقلاب، تردیدها و چالش‌های زیادی را فراروی آنان قرار داده است که از این امر به بحران هویت تعبیر می‌شود. بنا به تعاریف فوق می‌توان گفت هویت یعنی یافتن خود در این که کیستم و چگونه باید باشم چه در فضای واقعی و چه در فضای مجازی. اما آن چه از نظر متخصصان

در این دوگانگی باید قاتل شد شکاف این دو فضا هست که روایت‌های نوجوانان این شکاف را نشان می‌دهد.

هویت خانوادگی

از مهم‌ترین ویژگی‌های شکل‌گیری هویت هر انسانی، تأثیر خانواده در دوران نوجوانی است که به نحوی در تمایلات، افکار و ... که در این دوره بسیار مهم می‌باشند، هویت خانوادگی فرد را شکل می‌دهند. در روایتی یک از نوجوانان (م ۴) اظهار نموده است که: "من همیشه در فضای مجازی که استفاده از عکس‌های خانوادگی در پروفایل‌های مجازی را قرار می‌دهم و این به معنای آن است به خانواده علاقه و دلبستگی زیادی دارم ... هم‌چنین، مناسبات و خاطرات خانوادگی‌ام در فضای مجازی منتشر می‌کنم البته به صورت عکس و فیلم از پدر و مادر و برادرم ... و به خانواده‌ام افتخار می‌کنم"

در روایتی دیگر یک از مصاحبه‌شوندگان (م ۷) اظهار نمودند که: "اعتماد خانواده به من در استفاده از فضای مجازی خیلی کم است همیشه احساس می‌کنند که من به بیراهگی کشیده خواهیم شد و این عدم اعتماد مرا بسیار می‌آزرد. در حالی که من می‌دانم چیکار می‌کنم و همواره سعی دارند در خانواده گوشی موبایل دست من نباشد ..."

دیگر روایت‌کنندگان (م ۵ و م ۱۱) اشاره کرده‌اند: "عدم داشتن دلهره و استرس در فضای مجازی به جهت تعهد به خانواده، هویت مجازی مرا به عنوان یک نوجوان که خانواده‌ام به ویژه اعتماد مادرم به من که قابل تحسین است ... (م ۵) من گاهی اوقات در فضای مجازی در گروه‌ها و با دوستانم مباحثه می‌کنم و برای اعتمادسازی دوست ندارم بیشتر در فضای مجازی وقتم را صرف بکنم ... (م ۱۱)"

هویت دینی- مذهبی

مطابق با اظهارات اکثر روایتگران، باید گفت که هویت دینی- مذهبی را به عنوان تفکر و عمل برای نوجوانان در عرصه‌های واقعی و مجازی زندگی می‌توان قلمداد کرد. چرا که، این نوع از هویت به معنای واقعی سبب چشم‌انداز انسانی از فلسفه زندگی است. در همین راستا، یکی از نوجوانان در روایت خویش اظهار داشته است: "... همیشه احساس تنفر دارم از کانال‌ها و گروه‌های ضد دینی که بدون منطق حرفایی را می‌زنند که آدم خنده‌اش می‌گیرد ... (م ۲)؛ ... یک مسلمان واقعی بودن چه در فضای واقعی و چه در فضای مجازی باید نسبت به دین خودش هویت داشته باشد و به عنوان یک باور معنوی آن را قبول داشته باشد ..."

در روایت دیگری نوجوانی ۱۷ ساله (م ۱۰) که بیان می‌دارد: "احساس تعلق خاطر نسبت به مسلمانان جهان در فضاهای مجازی و واقعی یک نوع همدلی و همدردی است ... همیشه من در فضاهای مجازی این همدلی را با تایید سعی کردم به عنوان یک وظیفه انجام بدهم و از این کار لذت می‌برم ..."

در این روایت‌ها آن چه که بسیار مهم در نوجوانان بیشتر ملحوظ بوده است؛ سطح سواد رسانه‌ای به جهت شکل‌دادن به هویت دینی و مذهبی بوده است که تحت باورهای معنوی و ارتباطات دینی و هم-چنین پای‌بندی به ارزش‌های دینی و مذهبی بیشترین نمود را داشته است و گاهی اوقات یکسری تناقضات نیز در بین نوجوانان در این مضمون دیده شده است که به نظر می‌رسد به جهت عدم آگاهی کافی از دین و مذهب می‌باشد.

هویت فرهنگی

یکی از گویاترین شواهد روایت‌های نوجوانان که به عنوان یکی از عناصر اصلی در شکل‌گیری هویت دوره نوجوانی محسوب می‌گردد؛ هویت فرهنگی است. همه روایت‌کنندگان احساس مثبتی به مسئله فرهنگ چه در فضای واقعی و چه در فضای مجازی داشته‌اند. از دیدگاه آن‌ها هویت فرهنگی آن‌ها در هویت کلی نقش اساسی را دارد. برخی از نقل قول‌ها در ذیل آمده است:

برخی از روایت‌کنندگان در روایت خویش در یکی از ابعاد هویت فرهنگی که رعایت آداب و رسوم در دوره نوجوانی است اذعان دارد که: "در این دوره احترام به آداب و رسوم جامعه مهم تلقی می‌گردد که من همیشه سعی بر این دارم آداب و رسوم و مخصوصاً ادب را رعایت کنم در فضاهای مجازی، اما خیلی‌ها از کوره در می‌رن ... (م ۳ و م ۱۴)؛ ... همیشه سعی کردم به آداب و رسوم کشورهای غربی در فضای مجازی احترام قائل شوم هر چند برخی از آدم‌ها توهین می‌کنند به همدیگر ... (م ۱۵)."

در بررسی روایت یکی دیگر از نوجوانان آمده بود که: "وفاداری به فرهنگ ایرانی را دوست دارم هر چند یه عده کشوراشان را مسخره می‌کنند، من عشق می‌ورزم به وطنم به خصوص فرهنگ آذربایجان را ... (م ۱۰)؛ ... سعی می‌کنم بافت فرهنگی جامعه خویش را همیشه به بافت فرهنگی کشورهای دیگر ترجیح دهم ... (م ۸)."

در تجزیه و تحلیل روایات نوجوانان، مجموعه مقوله‌هایی که بیشتر نمود پیدا می‌کرد باورهای فرهنگی مثبت نسبت به کشور، اما در این بین برخی دیگر از نوجوانان از فرهنگ غلط مردم گلایه‌مند بودند و حاضر به پذیرش این تناقضات فرهنگی در سطح جامعه نبودند و بیشتر نوجوانان دوست داشتند مردم فرهنگ را در سطح جامعه رعایت کنند.

هویت قومی

از آن جا که، هویت نوجوانان در بعد قومی چندبعدی و یا ترکیبی است و میان ابعاد یا منابع هویت‌بخش جامعه ایرانی تناقض، تعارض و ناسازگاری وجود دارد، و هویت جمعی فرهنگی جامعه ایرانی همزمان از چند منبع مختلف (تفاخر قومی، تعصبات قومی و ویژگی‌های قومی) سرچشمه گرفته و به

دلیل خصلت تدریجی بودن فرآیند تکوین هویت‌های مختلف، آن‌ها در شرایط سازگاری و انطباق با همدیگر قرار دارند.

در همین ارتباط، یکی از روایت‌کنندگان اذعان داشته است که: "همیشه به قومیت خویش در فضاهای واقعی و مجازی افتخار می‌کنم و بر این باور هستم که باید قومیت‌های دیگر نیز احترام بگذارم هر چند قوم من شاید برتر از قوم‌های دیگر باشد ... (م ۵). احساس تعلق خاطر به قوم در فضای مجازی مرا بیش از اندازه مسرور می‌سازد، وقتی کسی رو ببینم که به قومیت من بی‌احترامی بکند ازش متنفر می‌شوم ... (م ۱۲)."

برخی دیگر از روایت‌کننده‌ها در تفاخر قومی چنین اظهار می‌دارد: "وفاداری به فرهنگ ایرانی را دوست دارم هر چند یه عده کشوراشان را مسخره می‌کنند، من عشق می‌ورزم به وطنم به خصوص فرهنگ آذربایجان را ... (م ۱۰)؛ ... سعی می‌کنم بافت فرهنگی جامعه خویش را همیشه به بافت فرهنگی کشورهای دیگر ترجیح دهم ... (م ۸)."

هویت ملی

یکی از ابعاد دیگر از هویت که با هویت قومی ارتباط نزدیکی دارد، هویت ملی نوجوانان است که از زیر مضمون‌های منافع ملی، زبان و فرهنگی ملی و همچنین همبستگی سرزمینی تشکیل شده است که در این جا روایت‌های نوجوانان آورده شده است. برخی از روایت‌کنندگان اظهار داشته‌اند که: "... دفاع از وطن به خاطر منافع ملی و سرزمینم می‌پسندم تا ایران نباشد منم نیستیم ... (م ۳)؛ ... پای‌بندی به قوانین و مقررات کشور به عنوان هویت ملی همیشه سرلوحه خودم قرار داده و خواهم دارد، هر چند شاید عده ای با این تفکر آشنا نباشند و شایدم از این تفکر پیروی کنند ... (م ۷)."

برخی دیگر از روایت‌کننده‌ها در همبستگی به سرزمین ایران چنین اظهار داشته‌اند: "... به مشاهیر و پهلوانان و همچنین شهدای سرزمینم افتخار می‌کنم و با این‌ها احساس آرامش دارم ... (م ۸). ... دوست دارم ایرانیانی که نسبت به سرزمین خود وفادار هستند ... (م ۹)."

از این روایت‌ها چنین استنباط می‌گردد که هویت قومی و هویت ملی هر دو در میان نوجوانان، از قوت لازم برخوردار است و میان آن‌ها رابطه متناقض وجود ندارد. همچنین، میان هویت قومی و هویت ملی می‌توان رابطه‌ای قوی برقرار کرد؛ چه در فضای مجازی و چه در فضای واقعی.

هویت جنسیتی

هویت جنسیتی به احساس مردانگی یا زنانگی نوجوانان اشاره دارد که عوامل زیستی، شناختی، اجتماعی می‌توانند در آن نقش داشته باشند. افراد به شیوه‌های مختلفی مانند رفتارهای بیرونی این نقش جنسی را از خود نشان می‌دهند. هویت جنسی تاثیر زیادی بر کل زندگی فرد از کودکی تا بزرگسالی می‌گذارد و در صورتی که هویت جنسی ناقص شکل بگیرد منجر به اختلال هویت جنسی می‌شود که در آن افراد ناراضی از جنسیت و تمایل به برخورداری از بدن جنس مخالف را از خود نشان می‌دهند. بنابراین این نوع از هویت در این ایام از اهمیت بسزایی برخوردار است.

برخی از روایت کنندگان در روایت خویش در یکی از ابعاد هویت جنسیتی که نقش اکتسابی بودن جنسیت است اذعان داشته‌اند که: "... در فضاهای مجازی سعی من این است که خودم را بیشتر دختر معرفی کنم و این برای من لذتبخش است ... (م ۱۲)؛ تمایل دارم که نقش‌های آموخته شده از طرف پدر و مادرم که بیشتر به من القاء نموده‌اند با توجه به دختر بودنم نقش دخترانه ایفا کنم، اما دوست دارم مثل پسران تترس و دائم در بیرون منزل باشم ... (م ۶)."

در روایت یکی دیگر از نوجوانان دیگر آمده بود که: "... خیلی وقت‌ها در پذیرش ویژگی‌های جنسیتی از طرف بزرگسالان سردرگم می‌شوم و این مرا آزار می‌دهد که چرا خودم نیستم ... (م ۱)؛ ... انگیزه خاصی دارم در قبول نکردن وظایف جنسیتی؛ چرا باید آن چیزی که دوست دارم نباشم در واقعیت، برای همین سعی می‌کنم در فضای مجازی آن طور که دلم می‌خواهد خودم را معرفی کنم و از این کار خوشم میاد ... (م ۸)."

در تجزیه و تحلیل روایات نوجوانان از هویت جنسیتی، شکاف زیادی وجود داشته است. چرا که، دوگانگی هویت واقعی و مجازی در بعد جنسیتی که یکی از مهم‌ترین هویت‌های شکل گرفته در دوره نوجوانی است، می‌تواند اختلالات زیادی را در آینده این نوجوانان شکل دهد. در هر حال، مطابق روایت شرکت کنندگان اکتسابی بودن هویت جنسی مدنظر نوجوانان در فضای واقعی و شکاف آن در ظهور نقش جنسیتی در فضای مجازی بود.

بحث و نتیجه‌گیری

تنوع جاذبه‌ها و مشغولیت‌های زندگی معاصر، به شکلی فزاینده، فضای حیاتی بیشتر نسل‌های نوجوان و جوان را آن چنان آکنده و لبریز ساخته که جایی برای اندیشه و تفکر آنان باقی نگذاشته است. از آن گذشته نسل امروز ما هویت را به چند فرسخی مرزها کشانده‌اند. بدون این که تفکری اندیشیده باشند. حال در پاسخ به این سوال که هویت در فضای مجازی و واقعی چگونه است نتایج بازسرایی روایت‌های نوجوانان نشان داد که فضای واقعی و مجازی منجر به شکل‌گیری هویت‌های متفاوتی و دوگانه در نوجوانان شده است. این دوگانگی هویتی در ابعاد دینی، خانوادگی، جنسی، ملی، قومی و فرهنگی قابل مشاهده است. دانش‌آموزان در فضای واقعی و فضای مجازی هویت متفاوتی را تجربه می‌کنند. هویت دانش‌آموزان (در ابعاد دینی، خانوادگی، جنسی، ملی، قومی و فرهنگی) عمدتاً منفعلانه و مبتنی بر عوامل انتسابی؛ به ویژه در هویت جنسی بود و با معیارهای سنت و نهادهای اجتماعی، دینی و سیاسی و فرهنگی که نظام‌های معنایی مشخصی را تولید می‌کنند، شکل گرفته است. اما زمانی که همین فرد وارد فضای مجازی می‌شود هویت وی به دلیل انبوه منابع اجتماعی و فرهنگی هویت‌آفرین، وسعت یافتن روابط اجتماعی و تعلقات گروهی و آزادی، صورتی فعال و غالباً آگاهانه و تأملی (بازاندیشانه) به خود گرفته است. نتایج به دست آمده با نتایج پژوهش معمار و همکاران (۱۳۹۱)، زکی (۱۳۹۵)، رهبرقاضی و همکاران (۱۳۹۷)، رهبر مهرپو و همکاران (۱۳۹۸)، جعفری (۱۳۹۹)، بروجردی علوی و صدیق (۱۳۹۶)، عظیمی و همکاران (۱۳۹۷)، کاترینا و همکاران (۲۰۱۲)، باس و همکاران (۲۰۲۱)، براون و همکاران (۲۰۲۰)، میشل و همکاران (۲۰۱۹) و پنلوپ استورتس و همکاران (۲۰۱۹) مطابقت دارد.

در تبیین این یافته می‌توان گفت فضای واقعی بیشتر تحت سیطره کنش افراد با کنشگران واقعی محیط زندگی نظیر همسالان، دوستان، والدین، گروه‌های مرجع، محیط آموزشی و هم چنین رسانه‌های جمعی نظیر تلویزیون هستند و این نهادها با نمایش و عرضه جامعه‌ای که فرد خود را با آن هم هویت ساخته و معرفی کرده است، می‌توانند احساس از خودبیگانگی یا احساس بی‌ریشه بودن او را کاهش دهند. اما همان طور که اینگلهارت با طرح انقلاب خاموش معتقد است که ورود سریع ارزش‌ها و ایده‌های جدید از طریق فناوری‌های نوین ارتباطی، می‌تواند گسست‌های جدی در مبانی هویتی جامعه ایجاد کند. بر اساس دیدگاه گیدنز نیز یکی از مهم‌ترین عوامل بروز بحران هویت در جوامع فعلی، گسترش صنعت ارتباطات و فضای مجازی است. فضای مجازی و ابزارهای مختلف آن به عنوان آزادترین محیطی که بشر آن را تجربه کرده است منابع هویت‌ساز سنتی و معمول در جوامع را تضعیف و کارکرد آن‌ها را با دشواری روبرو کرده است. عاملی هم با طرح نظریه دوفضایی شدن بر این نکته تأکید می‌کند که هویت در عرصه مجازی، به دلیل ویژگی‌هایی چون چندرسانه‌ای بودن، سیال بودن، جهانی بودن، فرازمانی و فرامکانی بودن به صورت متغیر، سیال و متکثر صورت‌بندی شده و هویت مجازی در کنار هویت سنتی در دو فضای واقعی و مجازی ساخته می‌شود؛ بنابراین، هویت به دو صورت هویت

واقعی (فضای زندگی) و مجازی (فضای اینترنت) نمود پیدا می‌کند. حال نیز در نظریه خود این نکته را می‌پذیرد که در پایان دوره مدرن، هویت‌ها هرگز یکپارچه نیستند. به عبارتی هویت‌ها به طور دائمی در فرایند تغییر و دگرگونی قرار دارند. به اعتقاد هال، سوژه هیچ هویت ثابت، بنیادین و ماندگاری ندارد و به طور مداوم با شیوه‌های بازنمایی و نظام‌های فرهنگی- رسانه‌ای پیرامون ما شکل می‌گیرد و تغییر شکل می‌دهد. بنابراین، هویت امری نسبی است و هر کس در فضا و زمانی خاص، هویتی متفاوت از خود نشان می‌دهد (دوگانگی هویتی). رابرتسون هم بر نسبی شدن هویت‌ها و نسبی شدن جوامع (ملی) در فرآیند جهانی شدن تأکید دارد. گیدنز نیز با طرح نظریه ساخت‌یابی هویت معتقد است که در عصر مدرن با شکسته شدن حصارهای زمانی و مکانی، هویت به خصوص هویت دینی در ابعاد فردی و جمعی به چالش کشیده شده و باعث بازاندیشی در آن می‌شود. کاستلز نیز هم‌چون گیدنز تغییر و شکل‌دهی فرهنگ‌ها و هویت‌ها را ناشی از دگرگون ساختن بنیادین ماهیت ارتباطات به واسطه رسانه‌های نوین ارتباطی می‌داند. بر اساس دیدگاه پاستر نیز در عالم واقع یک فرد با یک هویت با طرف مقابل ارتباط برقرار می‌کند اما اینترنت به او این امکان را می‌دهد که بتواند در یک لحظه چند هویت مختلف و گاه متضاد داشته باشد. نظریه «نمایش خود در زندگی روزمره» گافمن شاید مهم‌ترین نظریه در حوزه نظری پژوهش حاضر است که می‌توان به مدد آن دوگانگی هویتی به دست در پژوهش حاضر را تبیین نمود. هر چند نظریه او عمدتاً درباره ارتباط رودررو در گفتگوی روزمره و نیز مکالمات تلفنی است، اما می‌تواند برای اشکال رسانه‌ای تعامل و ارتباط نیز مورد توجه و استفاده قرار بگیرد. از دیدگاه ایشان، انسان‌ها ذاتاً خواهان دوست داشتن و دوست داشته شدن هستند. به علاوه، وقتی یک فرد یا بازیگر، نقشی را برای مخاطب در مواقع متفاوت بازی می‌کند، احتمالاً نوعی روابط اجتماعی را شکل می‌دهد. او تصریح می‌کند که هویت آن چیزی نیست که ما هستیم (مسلم و مشخص)، هویت چیزی است که ما می‌سازیم و از طریق انتخاب لباس (لباس صحنه)، اشیا (ابزار صحنه) و رفتار (ایفای نقش) به آن جامه عمل می‌پوشانیم. بنابراین بخش کاربردی نظریه گافمن در مطالعه حاضر این است که نوجوان در فضای مجازی خواهان تصدیق شدن افکار و عقایدی است که ارائه می‌نماید. او سعی می‌کند هویت‌های گوناگونی از دین، جنسیت، خانواده، ملیت، قومیت و فرهنگ در فضای مجازی ارائه دهد که مورد پذیرش قرار بگیرد و واقعیت آن گونه که او می‌نمایاند مقبول شود نه آن طور در زندگی واقعی هست. بنابراین رسانه‌های نوین برای انسان امروزی فضاهایی مجازی پدید آورده‌اند. تعریف و برداشت انسان در عصر حاضر از زمان و مکان «من اینترنتی» پدید آمده است و این مسئله خود منجر به دوگانگی هویتی در جهان واقعی و مجازی می‌شود.

به طور کلی در این پژوهش مشخص شد، فضای مجازی منجر به دوگانگی هویتی نوجوانان می‌شود و این یافته دارای تلویحاتی برای مراقبت و نظارت بر این حوزه است. بدین ترتیب، با توجه به این که در عصر جدید نمی‌توان با فضای مجازی برخورد حذفی و یا اقدامات قهری کرد و چنین رویه‌هایی کارآیی

لازم را نداشته است، اما احتمالاً با افزایش سواد رسانه‌ای نوجوانان، استفاده از ظرفیت‌های رسانه به ویژه صدا و سیما در ترویج و انتقال ارزش‌های فرهنگی، دینی، خانوادگی، ملی و قومی به نسل جوان و نوجوان، تقویت نقش و جایگاه رسانه‌های جمعی در بین جوانان و نوجوانان، تقویت جایگاه نهادهای سنتی هویت‌ساز، ارتقای آگاهی‌های عمومی از پیامدهای منفی فضای مجازی در حوزه هویت، تولید محتوای الکترونیکی در بستر فضای مجازی با مضامین هویت، جامعه‌پذیری از طریق رسانه، آموزش و پرورش و خانواده و ... تا حدودی می‌توان از دوگانگی هویتی نوجوانان در فضای واقعی - مجازی پیشگیری کرد.

تعارض منافع

«بنا بر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هر گونه تعارض منافع بوده است.»

منابع

1. Alharbi A, Dong H, Yi X & Khalil I. (2021). "Social Media Identity Deception Detection: A Survey", *ACM Computing Surveys*, 54 (3), P.p: 1-35.
2. Boroujerdi, M. & Sediq, A. S. (2016). The effect of virtual space on national and ethnic identity in Iran, *New Media Studies Quarterly*, Volume 3, Number 12, P.p: 110-88.
3. Brown A, Barker ED, Rahman Q. (2020). Erotic Target Identity Inversions Among Men and Women in an Internet Sample. *J Sex Med*, 17, P.p: 99-110.
4. Buss J, Le H, Haimson O L. (2021). Transgender identity management across social media platforms, *Media, Culture & Society*, First Published June 27, 2021 Research Article: <https://doi.org/10.1177/01634437211027106>.
5. Fakhar, J; Dashiri, M. R; Melabi, M. & Kamalizadeh, M. (2021). "Globalization and its impact on national identity in the Islamic Republic of Iran, a survey from the perspective of students of the Department of Humanities, Technical and Engineering, Islamic Azad University, South Tehran Branch", *New Attitudes in Human Geography*, 13 (3), P.p: 548-568.
6. Ghasemi, V; Adlypour, S. & Barandagi, B. (2015). The relationship between the use of Facebook social network and the gender identity of Isfahan University students, *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in Media and Culture*, 6 (2), P.p: 77-100.
7. Gibbins, J & Reimer, B. (2006). *The Politics of Postmodernity*, translated by Mansour Ansari, Tehran: Gam No Publishing, second edition.
8. Giddens, A. (2018). *Modernity and individuality: society and personal identity in the new era*, translated by Nasser Moafaqian, Tehran: Nei publishing house, 11th edition.
9. Giddens, A. (2020). *Sociology*, translation: Hasan Chavoshian, Tehran, Nei Publishing House. Thirty-fifth edition.
10. Jafari, A. (2019). "The relationship between the use of social networks and the identity dimensions of the citizens of Ardabil", *cultural and communication studies*, articles ready for publication.
11. Memar, S; Adlypour, S. & Khaksar, F. (2011). Virtual social networks and identity crisis (with an emphasis on Iran's identity crisis), *Quarterly Journal of Social Studies and Research in Iran*, 1 (4), P.p: 155-176.
12. Rabiei, A. (2008). *New Media and Identity Crisis*, *National Studies Quarterly*, 9(4), P.p: 176-149.
13. Rahbar Mehrpo, B; Rashidi, E. & Danaei, A. (2018). "Explaining the relationship between the virtual social network Instagram and the redefinition of women's gender identity", *Women's Research Journal*, 10 (28), P.p: 112-158.
14. Rahbar Ghazi, M; Hatami, A & Abbasi A. (2017). "The relationship between virtual social networks and the transformation of collective identities (with an emphasis on religious, national and modern identity)", *Majles and Strategy*, 25 (95), P.p: 33-58.
15. Ritzer, G. (2019). *Sociological theory in the contemporary era*, translated by Mohsen Talasi, Tehran: Elmi, twenty-fourth edition.
16. Slevin, J. (2001). *Internet and society*, translated by Abbas Gilouri and Ali Radbaweh, Tehran: Ketabdar Publishing.
17. Strauss, P; Morgan, H; Toussaint, D. W; Lin, A & Perry, Y. (2019). Trans and gender diverse young people's attitudes towards game-based digital mental health interventions: A qualitative investigation. *Internet Interventions*, 18, P.p: 100-114.
18. Van der Walt, E; Eloff, Jan H. P. & Grobler, J. (2018). *Cyber-security: Identity Deception Detection on Social Media Platforms*, *Computers & Security*, doi: 10.1016/j.cose.2018.05.